

Сафонов Ю. М.,
д.е.н., професор, Державний вищий навчальний заклад „Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана”, м. Київ

Святовец Ю. А.,
студентка, Державний вищий навчальний заклад „Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана”, м. Київ

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПРОДУКЦІЄЮ АПК ТА ПРОГНОЗ СПІВПРАЦІ З КРАЇНАМИ ЄС

Анотація. Розглядається сучасний стан торгівлі продукцією сільськогосподарського призначення. Досліджено регіональну спрямованість та визначено масштаби аграрного експорту та імпорту. Розроблено прогноз на 2016-2018 рр. торгівлі продукцією АПК з країнами ЄС. Перспективними напрямками співпраці з ЄС були визначені адаптація до законодавства країн ЄС, покращення матеріально-технічної бази та створення державою програм розвитку. Обґрунтована необхідність експорту Україною не тільки аграрної сировини, але й готової продукції, що відповідає вимогам євростандартів.

Ключові слова: АПК, зовнішня торгівля, співпраця з ЄС, прогнозування експорту.

Safonov Y. M.,
Doctor of Economics, Professor, State Higher Educational Institution „Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman”, Kyiv

Sviatovets Y. A.,
Student, State Higher Educational Institution „Kyiv National Economic University named after
V. Hetman”, Kyiv

ANALYSIS OF FOREIGN TRADE OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX AND FORECAST OF COOPERATION WITH THE EU COUNTRIES

Abstract. Considered the current state of agricultural products trade. The regional orientation is investigated and the scope of agrarian export and import is determined. The forecast for 2016-2018 for agricultural products trade with the EU countries is worked out. Adaptation to the legislation of the EU countries, improvement of the material and technical base and creation of state programs of development are defined as prospective directions of cooperation with the EU countries. The necessity of exporting not only agricultural raw materials, but also ready-made products, which meet the requirements of EU standards, is substantiated.

Keywords: agro-industrial complex, foreign trade, cooperation with the EU, exports forecasting.

Постановка проблеми. Ситуація, що склалася в аграрному секторі, створює ряд викликів як для даної сфери, так і для суспільства, економіки країни та держави. Тому подальший розвиток аграрного сектору, що є одним з найбільш важливих в економіці України, потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринках та продовольчу безпеку держави [3]. Ефективне функціонування АПК країни безпосередньо залежить від розвитку його економічного потенціалу та його компонент.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Теоретико-методичні та прикладні аспекти питань ефективного функціонування, державного регулювання розвитку АПК та його економічного потенціалу досліджено в працях багатьох учених-економістів та практиків. Значний доробок у вирішенні даної проблеми внесли В. Г. Андрійчук, О. П. Атамас, М. В. Вітченко, Н. В. Білошкурська, Ю. А. Гороховець, Ж. В. Дерій, М. Я. Дем'яненко, О. А. Єрмоленко, М. Ф. Крапивко, Н. О. Лисенко, М. Й. Малік, Л. І. Михайлова, Н. В. Небелас, П. Т. Саблук, О. В. Титаренко, О. Ю. Чубукова.

Відаючи належне доробку провідних вчених, варто зазначити, що в економічній літературі

недостатньо досліджено питання, що пов'язані з дослідженням державного регулювання АПК як елементу національної економіки, ефективне функціонування якого має стати основою забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки.

Постановка завдання. Метою наукового дослідження є аналіз сучасного стану АПК, порівняння показників III кв. 2016 р. з відповідним періодом 2015 р., виявлення особливостей зовнішньої торгівлі та прогноз співпраці України з країнами ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. За інформацією Державної служби статистики, загальний оборот зовнішньої торгівлі України продукцією АПК (групи 1-24 УКТЗЕД) за 9 місяців (січень-вересень) 2016 року становив 13,5 млрд. дол. США (в тому числі експорт – 10,5 млрд дол., імпорт – 3,0 млрд дол.), а позитивне сальдо дорівнювало 7,5 млрд дол. (табл. 1). На відміну від аналогічного періоду минулого року, зріс загальний оборот (на 0,4 млрд дол.), експорт (на 0,1 млрд дол.) та імпорт (на 0,3 млрд дол.), при цьому сальдо зменшилося на 0,1 млрд дол. Основною причиною зростання обсягів аграрної торгівлі України є збільшення експорту та імпорту з Європейським Союзом.

Таблиця 1

Зовнішня торгівля продукцією АПК за 9 місяців 2016 року [6]

Показники	Всього, млн дол. США	У % до відповідного періоду 2015р.	Питома вага у ЗТО, %
Експорт	10518,1	101,6	77,8
Імпорт	3001,5	110,9	22,2
Сальдо	+7516,6	98,3	-
Зовнішньоторговельний обіг (ЗТО)	13519,6	103,5	100

Регіональна спрямованість вітчизняного експорту розділяється на чотири головні напрямки: Азія – 4,8 млрд дол. (45,7 % від загального експорту агропродовольчої продукції), країни ЄС – 3,0 млрд дол. (28,6 %), Африка – 1,5 млрд дол. (14,3 %), країни СНД – 0,8 млрд дол. (7,6 %). Сумарно ці регіони забезпечують понад 96 % вартості нашого аграрного експорту. Продовжує знижуватись експорт до країн СНД (на 300 млн дол. у порівнянні з попереднім роком), головним чином через тривалі взаємні торгові обмеження з Росією.

За 9 місяців 2016 року основними імпортерами української агропродовольчої продукції стали Індія (959 млн дол. США), Єгипет (854), Китай (833), Іспанія (579), Нідерланди (518), Італія (443) та Туреччина (412 млн дол. США). Названі країни акумулюють менше від половини (44 %) вартості вітчизняного експорту.

Домінуючими у товарній структурі нашого аграрного експорту традиційно є зернові культури

(кукурудза, пшениця та ячмінь), насіння олійних культур (сої та ріпаку), олія (соняшникова) та продукція переробної промисловості, сумарна вартісна частка яких складає майже 90 % в агропродовольчому експорті. Зокрема, станом на 1 жовтня 2016 року Україна здійснила на зовнішні ринки поставки 13 млн т пшениці, 11 млн т кукурудзи, 3,7 млн. т ячменю, 1,5 млн т сої та 3,3 млн т соняшникової олії. Значним також є експорт макухи – 2,7 млн т.

Серед імпортованої в Україну агропродовольчої продукції найбільші обсяги припадають на *тютюнові вироби, плоди та горіхи* (цитрусові та банани), *рибу та ракоподібних* (морожена риба), *різні харчові продукти, насіння олійних культур* (соняшник), *каву та чай*. Їх спільна частка становить практично половину вартості всього аграрного імпорту [6].

Основними споживачами українського зерна, як і раніше, є країни Азії, Європи та Африки, зокрема Єгипет (12,1 %), Китай (10,2 %), Іспанія (7,4 %), Таїланд (6,0 %), Індонезія (5,7 %), Саудівська Аравія (5,6 %), Бангладеш (5,4 %). Помітні частки мають також Італія, Корея, Лівія, Нідерланди та Ізраїль. Разом ці країни формують майже 70 для вітчизняних експортерів зерна.

Українські олійні культури найкраще купуються Єгиптом (20,1 %), Туреччиною (19,9 %), Францією (8,3 %), Бельгією (6,6 %), Польщею (6,3 %), Нідерландами (6,2 %), Іраном (4,8 %) і Ліваном (4,6 %), на які припадає понад 75 % вартості експорту товарів цієї групи.

Визначальним імпортером соняшникової олії вітчизняного виробництва є Індія, частка якої становить 28,2 %. Частки інших країн суттєво менші: Китай (13,8 %), Нідерланди (9,3 %), Іспанія (7,9 %), Італія (6,7 %), Іран (3,9 %), Франція (3,4 %), Туреччина (3,1 %).

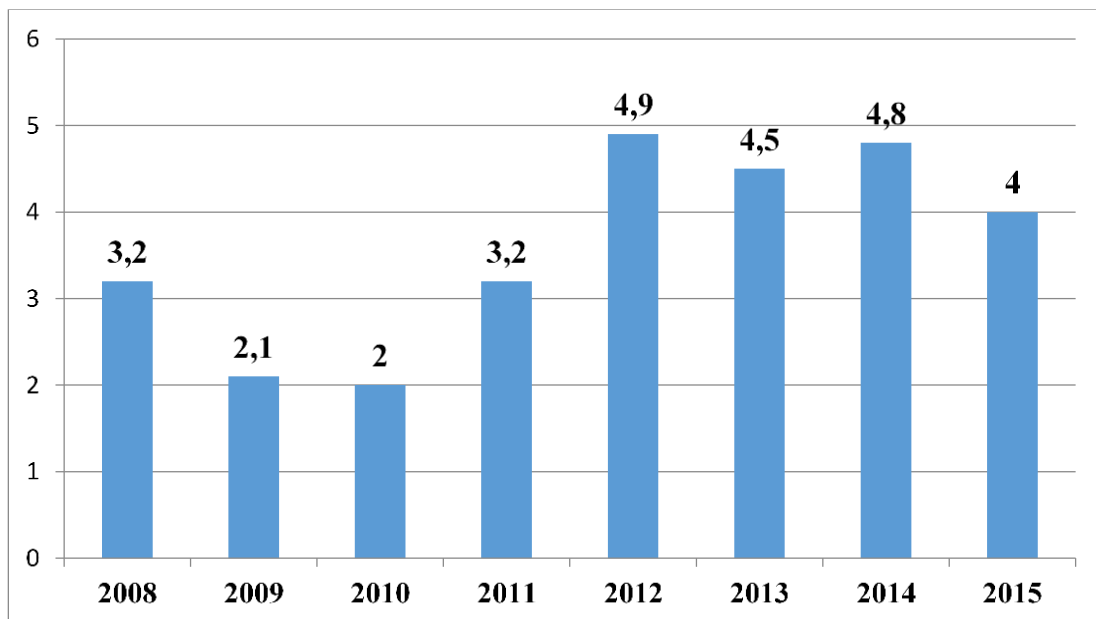
У групі „Залишки та відходи” ключовим товаром є макуха, а географічну структуру експорту формують Туреччина (15,1 %), Білорусь (13,9 %), Франція (10,5 %), Польща (8,3 %), Індія (5,6 %), Іспанія (5,5 %), Ізраїль (5,2 %), Нідерланди (5,0 %). Загалом вони охоплюють близько 70 % вартісного обсягу експорту цієї групи.

Спостерігається позитивна динаміка в експорті Україною м'ясної продукції, що проявляється триваючою диверсифікацією її поставок на ринки країн Азії, Європейського Союзу та СНД. Головними імпортерами протягом цього року є Ірак (21,7 %), Єгипет (10,3 %), Білорусь (9,5 %), Нідерланди (9,2 %), Казахстан (6,8 %) і Німеччина (5,0 %). М'ясо також вивозиться до Грузії, Азербайджану та Гонконгу. Загалом це забезпечує 72 % від вартості експорту всього м'яса. Таким чином, експортери поступово розширюють і закріплюються на нових ринках, компенсуючи втрату російського [6].

Торгівля сільськогосподарською продукцією з Європейським Союзом за 9 місяців 2016 року досягла 4,4 млрд дол. США, при цьому позитивне сальдо для України зараз становить 1,6 млрд. дол. Значна частка найдорожчих зовнішньоекономічних угод укладається вітчизняними підприємствами з контрагентами Іспанії, Нідерландів, Польщі, Італії,

Німеччини та Франції, що забирають на себе 3/4 нашої аграрної торгівлі з ЄС. У використанні безмитних квот на експорт особливих змін не відбулося, повністю вичерпаними є меншість товарних позицій [4].

Так, у структурі експорту в ЄС вітчизняних агропродовольчих товарів сировинні товари у 2015 р. становили 56%. 40% агропродовольчого експорту становили зернові, 16% – насіння і плоди олійних [5].

Рис. 1. Експорт сільськогосподарської продукції (гр. 01-24 УКТ ЗЕД) з України в ЄС-28 у 2008–2015 рр., млрд. дол. США [6]

Таким чином, у загальному експорті обсяг товарів продовольчої продукції становить 40%. Це є позитивним явищем, оскільки в Україні аграрна сфера займає домінуюче становище серед усіх секторів економіки, і це сприяє розвитку зовнішньоекономічних відносин, в першу чергу з країнами ЄС. Аналізуючи динаміку експорту за період січень-вересень 2010 р. і 2016 р., видно, що частка продовольчої продукції в загальному обсязі експорту має тенденцію до збільшення, винятком тільки став 2011 р. - 17% від загального експорту країни. Якщо у 2010 р. цей показник склав 18%, то у 2016 р. - 40%. Тобто Україна з кожним роком експортує все більше продовольчих товарів, займаючи тим самим певну нішу на зарубіжних ринках.

Експорт вітчизняної агропродовольчої продукції в ЄС протягом 2008- 2015 рр. розвивався динамічно (рис. 1). Частка експорту в ЄС у останні роки перевищує чверть агропродовольчого експорту України. В умовах дії з травня 2014 р. односторонніх торговельних преференцій ЄС експорт агропродовольчої продукції в країни Євросоюзу зріс у 2014 р. на 5,7%, Проте протягом 2015 р. було експортовано на 15% менше сільськогосподарської продукції, ніж у 2014 р. [2].

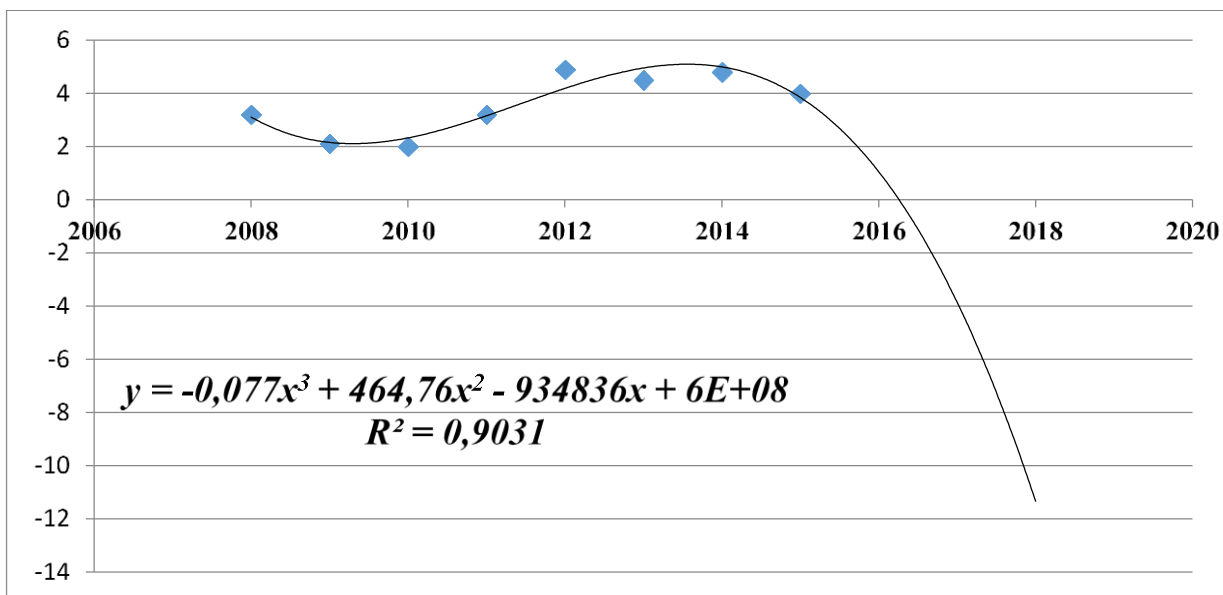
Нестійкі темпи розвитку агропродовольчого експорту, зокрема й у ЄС, пояснюються його товарною структурою, в якій переважає сільськогосподарська сировина, попит і ціни на яку на світових ринках характеризуються значною волатильністю.

Таким чином, пріоритетним завданням є нарощування експорту в ЄС продукції з вищою часткою доданої вартості, що зумовлено необхідністю (1) хоча б часткової компенсації втрати ринків Російської Федерації, основу експорту на які становила продукція з вищим рівнем переробки; (2) зменшення залежності від високої волатильності попиту та цін на сільськогосподарську сировину на світових ринках; (3) збільшення обсягів експортної виручки від агропродовольчого експорту. Шлях вирішення цих завдань полягає у започаткуванні експорту на ринки ЄС вітчизняної продукції вищого ступеня переробки у рамках виділених Україні тарифних квот, а у перспективі – збільшення обсягів цих тарифних квот.

Для прогнозування експорту товарів у країни ЄС була використана поліноміальна лінія тренду [4]. Ця крива застосовується, коли дані коливаються.

При прогнозі показників було отримано рівняння наступного виду: $y = -0,077x^3 + 464,7x^2 - 93483x + 6E+08$. При цьому рівень апроксимації (R^2) дорівнює 0,903. Тобто цей прогноз із точністю на 90% є адекватним. Згідно з цим прогнозом у 2016-2018 рр. буде зменшено імпорту товарів в ЄС. Але з 1 січня 2016 р. була прийнята Угода про зону вільної торгівлі України з ЄС, й ця обставина може змінити розвиток подій.

Після початку застосування Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС були нарікання на швидке вичерпання квот українських виробників. У відповідь Єврокомісія ініціювала збільшення квот на продукцію вітчизняного АПК.

Рис. 2. Прогноз експорту сільськогосподарської продукції (гр. 01-24 УКТ ЗЕД) з України в ЄС-28 у 2016-2018 рр., млрд дол. США

Уряд проводив консультації з Єврокомісією щодо надання Україні пакета додаткових заходів підтримки. В результаті у вересні 2016 р. Єврокомісія ухвалила рішення про запровадження ЄС автономних торговельних преференцій для України, що діятимуть протягом трьох років (наразі законопроект ЄС передано на розгляд Європейського Парламенту та Ради міністрів ЄС). Йдеться про збільшення обсягів квот на безмитний експорт пшениці, кукурудзи, вівса, ячменю, меду, перероблених томатів, борошна та круп, а також скасування мит для окремих промислових товарів, таких як взуття, мінеральні добрива, алюміній та вироби з нього, окремі позиції електричного обладнання тощо (для них застосовувалися ненульові ставки ввізного мита). Найсуттєвіше збільшення розміру квот — більше ніж удвічі — відбулося, зокрема, для круп, кукурудзи, вівса, ячменю [5].

Збільшення безмитних квот — відповідь на запит вітчизняних виробників АПК. Рішення Єврокомісії стосувалося найзатребуваніших квот, які швидко вичерпуються українськими експортерами (мед, соки, оброблені томати, борошно, зернові). На жаль, поки не вдалося досягти таких домовленостей за всіма важливими для нас квотами (насамперед це цукор і м'ясо птиці), однак цей перший крок засвідчив потенціал для подальших домовленостей із ЄС. За підрахунками Мінагрополітики, надані преференції дозволять наростити обсяги безмитного експорту в ЄС додатково майже на 200 млн дол.

Імплементація Угоди про асоціацію та впровадження вимог і стандартів ЄС щодо безпечності та якості українськими товаровиробниками дає змогу розширити доступ не лише до європейських ринків, а й ринків третіх країн. Найбільш перспективними на цьому етапі є ринки Близького Сходу, Південно-Східної Азії, Африки. Вже є приклади, коли

українські виробники молочної продукції, пройшовши сертифікацію Єврокомісією на поставки молочної продукції в ЄС, отримали можливість постачати продукцію до Китаю, ОАЕ, інших країн (наприклад, філії ПАТ „Яготинський маслозавод” „Яготинське для дітей” і ПАТ „Золотоніський маслоробний комбінат”). Тобто сертифікат ЄС — це своєрідний знак якості для доступу на ринки третіх країн.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Для того, щоб Україна й далі покращувала стан галузі, збільшувала частку експорту, залучала іноземних інвесторів, розвивала зовнішньоекономічні зв'язки з країнами-партнерами, необхідно:

- завдяки внутрішньому і зовнішньому попиту АПК нарощувати обсяги експорту;
- експортувати не тільки сировину, але і готові продовольчі товари, згідно з євростандартами;
- підтримувати галузь на національному рівні за допомогою програм розвитку;
- покращити матеріально-технічну базу аграріям задля створення конкурентоспроможної продукції;
- державі підтримувати середніх та малих фермерів;
- розширювати ринки збуту державою, тобто співпрацювати з більшою кількістю країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / [О. М. Бородіна, В. М. Геєць, А. О. Гуторов та ін.]. — К. : Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2012. — 56 с.
2. Жаліла Я. А. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки

України : аналіт. доп. / Жаліла Я. А. ; [за заг. ред. Я. А. Жаліла]. – К. : НІСД, 2011. – 104 с.

3. Остапенко Т. В. Державне регулювання економічного потенціалу АПК України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.07.01 “Економіка промисловості” / Т. В. Остапенко; Міжнар. наук-техн. Університет ім. Ю. Бугая. – Одеса, 2015. – 25 с.

4. Приймак В. І. Математичні методи економічного аналізу / В. І. Приймак. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 296 с.

5. Черевик Н. В. Проблеми та перспективи розвитку АПК / Н. В. Черевик, М. В. Вітченко, А. О. Титаренко // Вісник ЖДТУ. – 2014. – № 4. – С. 235-245.

6. Статистичні дані „Економічна статистика / Економічна діяльність / Зовнішньоекономічна діяльність” [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES

1. Borodina, O. M. (2012), *Ukrayins'ka model' ah-rarnoho rozvytku ta yiyi sotsioekonomichna pereoriyentatsiya*, Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrayiny, K., 56 s.

2. Zhalila, YA. A. (2011), *Rozvytok ah-rarnoho vy-robnystva yak peredumova zabezpechennya prodo-vol'choyi bezpeky* Ukrayiny, K., 104 s.

3. Ostapenko, T. V. (2015), *Derzhavne rehulyuvannya ekonomichnoho potentsialu APK Ukrayiny : avto-ref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra. ekon. nauk: spets. 08.07.01 “Ekonomika promyslovosti”*, K., 25 s.

4. Pryymak, V. I. (2014), *Matematychni metody ekonomichnoho analizu*, Tsentr uchbovoi literatury, K., 296 s.

5. Cherevyk N. V. (2014), *Problemy ta perspektyvy rozvytku APK*, *Visnyk ZhDTU*, № 4, s. 235-245.

6. Statystychni dani „Ekonomichna statystyka / Ekonomichna diial'nist' / Zovnishn'oekonomichna diial'nist'” [Elektronnyj resurs] / Ofitsijnyj sayt Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy, available at: www.ukrstat.gov.ua.